

Un excels medievalista vora l'Ebre

Un dels meus orgulls personals més preuats rau en el fet d'haver tingut durant els darrers anys una estreta relació d'amistat amb Curt Wittlin, un dels grans investigadors de la literatura catalana medieval.

Nascut Kurt, fent ús de la grafia germànica, va veure la primera llum a Reinach, al cantó suís de Basilea-Camp. El fet de conèixer i rebre el mestratge del professor castellonenc Germà Colón¹ a la Universitat de Basilea va influenciar-lo notablement, atès que va introduir-lo en els estudis de la llengua catalana, que varen esdevenir la seua gran passió. El 1967 va ser nomenat professor de llengua i literatura franceses a la Universitat de Saskatchewan, a la ciutat canadenca de Saskatoon, de la qual va ser catedràtic de filologia romànica i lingüística històrica. Amb el pas dels anys s'havia de convertir en tot un referent quant als estudis sobre la literatura medieval, el primer segle d'or de les nostres lletres.

Ens trobem davant d'un estudiós molt estimat pel seu caràcter afable i per la qualitat dels seus treballs filològics. Va ingressar a les més importants entitats d'estudis del país i va ser degudament reconegut per les institucions nacionals. Va convertir-se en un gran expert en l'obra del frare franciscà Francesc Eiximenis (Girona, 1330 - Perpinyà, 1409), un dels autors catalans medievals més llegits, copiats, publicats i traduïts, sobre el qual va treure a la llum estudis com: *Psalterium alias Laudatorium* (Toronto, PIMS, 1988), *Lo llibre de les dones* (Barcelona, Curial, 1981), *De sant Miquel Arcàngel* (cinquè tractat del *Llibre dels àngels*, Barcelona, Curial, 1983).

1. Germà Colón Domènech (Castelló de la Plana, 1928 - Barcelona, 2020) fou filòleg i lexicòleg, un dels lingüistes més importants per a la filologia romànica i la lexicologia catalana. De 1963 a 1997 fou catedràtic de la Universitat de Basilea i després catedràtic emèrit.

A principis del segle XXI, després de quaranta anys per terres nord-americanes, va establir-se vora l'Ebre, on va viure amb passió la catalanitat, el desenvolupament dels estudis literaris i la vida cultural a casa nostra. La figura de Curt Wittlin va apassionar-nos veritablement. Home polifacètic i polièdric, fidel a la catalanitat, va deixar-nos un llegat d'estudis molt valuós.

Una de les passions que vàrem compartir amb l'amic Curt Wittlin va ser l'independentisme. Independentista convençut, s'indignava amb tot l'entramat repressiu de l'Estat espanyol, que es va reprendre amb força per a vergonya colectiva justament el dia en què ell ens deia el darrer adeu. Creia fermament en el futur d'aquest país en llibertat. A partir de les seues coneixences als anys 1960, durant la seua primera estada a Barcelona, va endinsar-se en el món de la catalanitat. Amb el pas dels anys va relacionar-se amb intel·lectuals provinents del País Valencià i de l'Alguer, així com amb molts del Principat vinculats a les grans institucions catalanes com l'Institut d'Estudis Catalans o associacions com Òmnium Cultural.

Vaig anar aprofundint la meua coneixença d'un intel·lectual que se'm presentava com tot un savi enciclopèdic. Quedava molt sovint amb ell a la Biblioteca Marcellí Domingo de Tortosa, als butacons de la qual em va fer cinc cèntims de tota la seua trajectòria vital. Vaig poder enllestir la seua biografia, a partir de les seues pròpies narracions, en la qual vaig intentar retratar la seua faceta de poliglota, de gran coneixedor de llengües i d'estructures lingüístiques. Malauradament, ja es trobava en un moment en què la demència l'assetjava i no recordava algunes coses que m'haurien estat de gran utilitat.

VORA L'EBRE

Fugit irreparable tempus, el temps no corre, vola! Comptat i debatut, havia arribat el moment decisiu que els permetria fer un tomb de 180 graus en llurs vides. Els Wittlin, després d'uns quants anys agitats i excitants, amb un munt d'altres responsabilitats laborals i continus èxits acadèmics, havent plasmat Curt una fructífera carrera d'investigació literària, afrontaven amb entusiasme l'hora de la jubilació. La benvinguda a una nova centúria donava validesa a una nova dita que sonava a música francament celestial: «segle nou, vida nova».

Havien estat feliços per terres canadenques. S'havien integrat totalment al país i havien entaulat magnífiques amistats personals, així com amistats laborals. Tanmateix, el clima de Saskatoon comporta temperatures extremes, amb un fred àrtic massa cops insuportable. Varen acordar que anirien a la recerca d'una zona molt més temperada per establir-s'hi definitivament, sense gaires estridències climàtiques, allunyats de les glaçades perennes i de les vestimentes gruixudes.

Varen elegir els Països Catalans com a nova destinació de residència. Ben pensat, no podia ser d'altra manera, atès que era el país amb el qual tenien més

vinculació sentimental, el qual admiraven profundament per la perseverança cultural, lingüística i literària de la seua gent. Curt hi tenia molts amics i col·laboradors; d'aquesta manera, podria continuar realitzant la seua tasca erudita més eficaçment.

Els quefers d'investigació literària, a redós tostemps de la causa catalanista, l'havien portat en nombroses ocasions a la capital del Túria, on acostumava a donar un cop d'ull a alguns destacats manuscrits medievals a l'Arxiu Històric, per retrobar-se, posteriorment, amb els seus actius col·laboradors del laboriós Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València. Durant el trajecte ferroviari des del cap i casal fins a la influent ciutat del Micalet, solien passar per uns terrenys força plans que desprenien una notable bellesa paisatgística. En alguna ocasió va fer escala durant el viatge a l'estació de ferrocarril de Tortosa, ja que volia consultar un manuscrit del segle xv que es trobava a l'Arxiu de la Catedral de Santa Maria. D'aquesta i d'altres fructíferes visites posteriors va sorgir l'article: «Un cas de "guerra" domèstica a Tortosa l'any 1401, descrita pel notari Ramon Ortolà, el reu, en una carta rimada a la muller».

En aquest context va fer una coneixença decisiva, un dels principals homenots de cultura ebrencs: l'arxiver, poeta i historiador Jesús Massip, amb el qual enraonava a bastament sobre aspectes molt determinats de la història local i nacional durant el període de la Reconquesta. La seua filla, la coneguda poeta Cinta Massip, li va ensenyar zones bellíssimes i emblemàtiques del delta de l'Ebre i dels Ports que varen fascinar-lo.

Quan va tocar prendre la decisió definitiva, li va vindre a la ment que Tortosa també tenia muntanyes al voltant, cosa que sempre era tot un atractiu per a qualsevol persona helvètica. Ens posarem poètics i direm que els captivava la contemplació de la calma existencial que mostraven aquells camps i aquells turons. Van pensar que la vida no seria tan carregosa, onerosa o exigent com en les dos grans capitals del nord i del sud. Amb tot, volien oblidar per sempre més el rellotge de les presses, a la vegada que podrien fer llargues caminades i haurien d'agafar molt poc el cotxe. I la ferma decisió va ser de fer casa a la terra de l'Ebre, en aquella zona de cruïlla on es balla la jota, s'usen les tres primeres persones del possessiu en *-u-* i la rica gastronomia es nodreix d'anguila i d'anques de granota.

Varen adquirir un mas a la partida del barranc de Sant Antoni, prop de la Raval de Crist, al municipi de Roquetes (Baix Ebre). Estava situat a la falda mateixa dels Ports, des d'on contemplaven l'alçària imponent de Caro, la muntanya que uneix uns quants municipis ebrencs i del Matarranya. Tenien cura d'animals domèstics, mentre anaven conreant hortalisses diverses en un hortet menut de producció casolana. Hi varen romandre durant sis anys, durant els quals varen gaudir de la pau ambiental i d'un model de vida casolà, pagès, rural, el qual distava bastant del que havien portat fins al moment.

Tots dos solien fer ús habitual de la Biblioteca Mercè Lleixà² de Roquetes, que ocupa el segon pis del centre cívic municipal, en un edifici espaiós i de gran valor arquitectònic situat just al davant de l'històric Observatori de l'Ebre. Curt Wittlin de seguida va guanyar-se la confiança i l'admiració de la seua directora, Begonya Ferré, i d'altres bibliotecaris com Marc Jornet i Mentxu Pérez, que amb llur tracte exquisit el feien sentir de debò com a casa.

Durant aquests primers anys vora l'Ebre va continuar fent les seues habituals excursions per serralades de la Catalunya Central o en zones més meridionals del País Valencià com els Serrans o la Vall d'Albaida. Planificava a consciència aquestes sortides, normalment a la primavera o a la tardor, que li permetien, a la vegada, mantindre's en forma i trepitjar indrets naturals bellíssims fins llavors desconeguts per ell.

VIDA CULTURAL EBRENCA

De ciència certa, va considerar primordial donar-se a conèixer entre els cercles culturals, d'investigació i catalanistes de la comarca. Va esdevindre un usuari habitual de l'antic Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre (avui dia, Arxiu Comarcal del Baix Ebre), centre de recerca ubicat en un dels tres edificis dels Reials Collegis, que és considerat com el conjunt renaixentista més important de Catalunya.

Com a soci d'Òmnium Cultural, solia prendre part activa en les assemblees anuals de la seu corresponent a les Terres de l'Ebre, durant les quals va sorprendre tothom pels seus alts coneixements històrics i literaris sobre la llengua i la història del país. Va ser justament en aquest marc associatiu catalanista en què vaig conèixer-lo personalment i, de seguida, vàrem congeniar, ja que compartíem moltes passions comunes.

Nogensmenys, Curt Wittlin no va ser un home que es mostrés gaire procliu a les aparicions públiques, atès que tostemps feia la seua tasca erudita d'una manera discreta. Durant aquests anys vora l'Ebre va ser objecte d'algunes entrevistes específiques en diverses cadenes de televisió comarcals, així com en algun programa de ràdio d'afers literaris i culturals, com és el cas de *Lletres ebrenques*, d'Antena Caro Roquetes, o de les televisions comarcals.

Al vespre del 10 de setembre de 2012 va llegir a la cèntrica plaça de Barcelona de Tortosa el Manifest de la Marxa de Torxes per la Independència, organitzada per la Comissió 11 de Setembre a les Terres de l'Ebre, que s'endega des del castell de la Suda per rememorar els fets ocorreguts en la defensa de Barcelona el 1714, a conseqüència dels quals varen perdre's totes les llibertats nacionals.

2. Mercè Lleixà i Chavarria (Roquetes, 1960 - Barcelona, 2009) va ser una coneguda actriu teatral i de telenovel·les.

Al setembre de 2015, ben significativament, va rebre l'encàrrec d'impartir la conferència institucional amb motiu de la Diada nacional de Catalunya al Saló de Plens de l'Ajuntament de Tortosa, amb el títol «Consells d'un gran pensador català medieval, Francesc Eiximenis, per als Jurats de la ciutat de València al 1383 i la seua vigència actual».

Al novembre del mateix any va ser el torn d'una altra conferència ben lluïda: «Francesc Eiximenis, un pensador català massa oblidat», destinada als estudiants de literatura catalana dels dos instituts de batxillerat de la ciutat, que va tindre lloc al Campus Terres de l'Ebre de la Universitat Rovira i Virgili (URV), un dels actes previs a la celebració de la històrica i literària Nit de Santa Llúcia d'Òmnium Cultural a la ciutat. Sumàriament, al febrer de 2016 va ser el literat convidat en l'acte de commemoració del Dia Internacional de les Llengües Maternes que organitza la biblioteca tortosina, on va fer el parlament i va fer-se una lectura d'un detallat currículum literari seu, en el marc de l'Any Lull, en el setè centenari de la seua mort.

NOVA LLAR FAMILIAR

Els anys van passant per a tothom i deixen noves empremtes. El fet de viure al camp els resultava molt complaent, però s'havien de desplaçar sovint a la ciutat per fer les compres dels aliments, per a visites mèdiques, així com per anar al lloc que més els agradava, la biblioteca municipal. Arribava el moment d'un altre canvi de residència, que els portaria a instaurar-se al nucli antic de la ciutat de Tortosa, on podrien tindre bona part de les seues necessitats més a tocar. Varen adquirir un pis situat en un carrer paral·lel a la fastuosa catedral de Santa Maria, l'edifici més emblemàtic de la capital del Baix Ebre.

A molt pocs metres s'hi troba la Biblioteca Marcellí Domingo. «El senyor Curt» va convertir-se en un usuari d'honor del centre de llibres a qui fins i tot van premiar per la seua fidelitat, i li van concedir el seu nom a la sala de lectura polivalent. Cada matí i cada tarda s'hi apropava per llegir els periòdics atentament, assegut a les butaques de la còmoda àrea de premsa. Allí se sentia molt ben cuidat per la directora, Irene Prades, i per les altres bibliotecàries, com Xell Aixarch o Rosa Tomàs. En aquest marc vam anar-nos trobant per redactar aquest apunt biogràfic. Per a ell era com la seua segona casa, per la qual cosa va resultar-me força emotiu trobar-nos en un indret tan adient i que s'estimava tant, com a espill d'allò que havia estat la seua vida: tostemps envoltat de llibres i de saviesa, de gent de cultura i d'amants de la lectura.

Una pèrdua substancial de memòria durant el darrer any li causava molt malestar personal i li impedia continuar amb les seues investigacions. La seua condició física ja no li permetia ni afrontar noves excursions, ni tampoc assistir a les

reunions de l'Institut d'Estudis Catalans a Barcelona, que l'anava posant al dia de moltes de les novetats lingüístiques.

INVESTIGACIONS A REDÓS DE L'EBRE

Conjuntament amb Albert Curto³ transcrivía diversos manuscrits medievals referents al municipi de Tortosa. Els havien copiat i n'havien fet una revisió acurada. Una característica que no havia perdut era ser un orador extraordinari, al qual li encantava donar explicacions ben detallades sobre els temes que anava analitzant, que anava mesclant al seu gust. Amb veu imponent, en feia cinc cèntims minuciosament: «Justifiquen els motius de l'elaboració d'una llei. Fan un centenars de minilleis, no dirigides pel rei, sinó que són decisions dels responsables municipals que sempre s'ocupen dels aspectes locals i comercials, lleis per garantir que no hi hagi fam. Perquè està molt malament per a la formació d'un xiquet que s'ha donat en adopció, si en aquella casa se celebren partides perilloses de jocs amb diners. O com s'haurien d'articular els molins, les dones que venen blat. Estem parlant de lleis sobre tot tipus de coses. Hi ha editors que s'interessen en aquests temes de lleis. Els regidors de Tortosa ja tenien idees de com evitar una crisi de menjar i problemes socials».

En un altre àmbit, va realitzar un estudi sobre la fabricació de tapissos a la immortal ciutat de Girona. Se sentia molt orgullós del fet que a casa en tenien un que feia referència a la creació del món, el qual tenia una història curiosa. Com que era desmuntable, se'l va poder emportar a un esdeveniment de màxim nivell: la Fira Internacional del Llibre organitzada a Frankfurt l'octubre de 2007, quan la cultura catalana va ser-ne convidada d'honor, cosa que va suposar tota una fita per al país. Curt va tindre l'honor de ser-ne un dels autors convidats, mentre que Marie-Louise va ser l'encarregada d'explicar la tècnica de realització dels tapissos originals.

Va recuperar un antic estudi seu que s'havia extraviat, per al qual volia trobar editor, mentre netejaven la masia del barranc de Sant Antoni. Tenia relació amb la *Weibermacht*, la força que poden tindre les dones que forcen els homes a fer rucades.

Va ser present a l'acte de concessió del nom Manuel Pérez Bonfill a la biblioteca de Campredó el 22 d'abril de 2016. N'hem volgut fer esment per l'alt nivell cultural que va tindre, amb actuacions musicals i recitacions poètiques, però també perquè va coincidir amb un altre company de la Secció Filològica de l'Institut

3. Albert Curto Homedes (Barcelona, 1960) és historiador. Llicenciat en geografia i història —especialitat d'història medieval— és director de l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre des de 1992.

d'Estudis Catalans, el lingüista tortosí Joan Beltran,⁴ tota una eminència en els estudis sobre el subdialecte tortosí.

Aquest fet es repetia als lluïts esmorzars que tenen lloc a redós de la diada del llibre al bar restaurant Forn de la Canonja, al nucli antic de Tortosa, organitzats pel col·lectiu de DiLlums d'Arts al Forn. En l'edició de 2018, també hi van assistir Artur Quintana⁵ i la seua esposa, Sigrid, que, com era habitual, van hostatjar-se a cals Wittlin. Després de molts anys en què varen residir a Heidelberg, Alemanya, on l'illustre filòleg exercia de professor a la universitat, van traslladar-se a la menuda població de la Codonyera, a la comarca veïna del Matarranya. Llur llengua vehicular és també l'alemanya, amb la qual cosa tenien un punt d'unió significatiu amb la parella suïssa. La bona relació d'amistat que van llaurar tots quatre va fer possible que es visitessin sovint, i que mantinguessen una relació epistolar en línia interessant, ja que s'informaven dels nombrosos quefers literaris en tot detall.

En la seua darrera aparició pública, el 5 de setembre de 2018, a la biblioteca d'Aldover, va voler fer costat als organitzadors de l'homenatge a un camperol molt aficionat a la poesia, el doverenc Paco del Fruto, que ens havia deixat feia unes quantes setmanes.

La remor del riu «Dolça remor de l'aigua en el record» és un vers esplèndid de l'enyorat poeta Gerard Vergés⁶ que tanca tot un himne poètic recitat arreu i musicat amb diferents versions. Retrata la tranquil·litat que l'Ebre a voltes pot donar quan se l'observa amb estima i se l'escolta amb respecte, custodiat pel baluard de la Suda i la seua ombra protectora. Les llargues passejades per la ciutat amb Marie-Louise permetien a Curt copsar l'ambient tortosí. Li donava assossec mental contemplar el curs del riu amb tot el seu cabal, a la vegada que rebutjava el monument que hi varen erigir els franquistes al bell mig, dedicat «a los combatientes que hallaron gloria en la Batalla del Ebro y que cayeron por Dios y por España». S'enutjava i repetia acceleradament: «Ni a Suïssa ni al Canadà estaria en peu un monument que homenatgés el feixisme!». Enraonava sobre fets de ciutat, usava un català a voltes amb trets del dialecte tortosí, li agradava comentar molts vocables ebrencs.

4. Joan Salvador Beltran i Cavaller (Tortosa, 1933-2020) va ser lingüista, professor i coordinador de cursos de llengua catalana i de reciclatge a les Terres de l'Ebre. Des de 2016 va ser membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, any en què també va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

5. Artur Quintana i Font (Barcelona, 1936) és filòleg, membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, del Consello Asesor de l'Aragonés, membre d'honor de l'Academia de l'Aragonés i president d'Iniciativa Cultural de la Franja.

6. Gerard Vergés i Príncep (Tortosa, 1931-2014) fou doctor en farmàcia, professor universitari, poeta i assagista.

Havien estat anys de molts afanys i moltes il·lusions, i podia donar-se per satisfet dels fruits aconseguits.

EL DARRER ADEU

L'admirat Curt Wittlin era suís de naixement, canadenc de professió i català de sentiment, de cor i d'ànima. Era un ciutadà que creia en aquest país i volia fomentar tothora les seues lletres més il·lustres. Va anar fonent-se a causa d'una malaltia degenerativa, fins que va cloure els ulls per sempre a l'Hospital Verge de la Cinta de Tortosa el 23 de setembre de 2019.

Ben coordinats amb el representant de l'Institut d'Estudis Catalans, vam encarregar-nos de l'organització a consciència d'un comiat laic extremament literari al tanatori de Ferreries. La violoncellista Sinta Salvadó va donar el tret d'inici amb la interpretació d'«El cant dels ocells», del mestre Pau Casals. La rapsoda Sílvia Panisello va recitar el famós poema «Deserts d'amics», de Jordi de Sant Jordi. El doctor August Bover va fer-ne la glossa pertinent, com a representant de l'IEC. Xell Aixarch va llegir un text de Francesc Eiximenis. Hi van tindre paraules de record igualment el professor canadenc Peter Burgess, deixeble seu, la bibliotecària Irene Prades i l'alcalde de Tortosa, Meritxell Roigé.

No tenia més família a Catalunya que la seua esposa, però se'n va anar envoltat dels amics de les lletres en un darrer homenatge envers la seua passió lletrada, com a viu espill que era un entusiasta de la literatura catalana, gran entre els grans.

A títol pòstum, l'Ajuntament de Campredó li va retre un homenatge amb motiu del primer aniversari del seu traspàs. Va tornar a ser una altra festa de les lletres del segle d'or. Va celebrar-se a l'indret ideal per a un medievalista, la torre templa de Font de Quinto, en la qual va instal·lar-se una placa commemorativa amb una de les seues frases predilectes: «L'humanisme viatja amb els llibres».

EMIGDI SUBIRATS I SEBASTIÀ
Institut Dertosa de Tortosa